

AL-ISTI'ĀDAH I BASMALAH U TEORIJSKOM NAUKU I PRAKTIČNOJ PRIMJENI SEDAM MUTAWĀTIR KIRĀETĀ

Alija RAHMAN
Džamija Kralj Fahd Sarajevo
alijarahman81@gmail.com

SAŽETAK: Bāb al-isti'ādah (بَابُ الْإِسْتِعَاذَةِ) i Bāb al-basmalah¹ (بَابُ الْبِسْمَلَةِ) su poglavlja koja za predmet istraživanja nema samo kiraetska nauka. Ovim pitanjem se bave i hadiska nauka i uşūlu-l-fiqh, svaka s aspekta svog domena izučavanja. Glede kiraetske nauke, nastojat ćemo prikazati šarolikost teorijsko-praktičkog pristupa razradi i primjeni isti'āde i besmele kod imama sedam vjerodostojnih kiraetā. Ovaj rad ćemo temeljiti na Šāṭibijji imama Aš-Šāṭibija, djelu za proučavanje kiraetā koje su preporučivali svi autoriteti kiraetske nauke koji su živjeli nakon njegovog nastanka, te na nekim od komentara ovog djela.

Glavne riječi: isti'ādah, besmela, waşl, saktah, waqf, Aš-Šāṭibī, qārije, kirāeti, wadžhovi

Uvod

Imam Aš-Šāṭibī je u pet stihova svoje kaside (Šāṭibijje) tretirao pitanje isti'āde koja terminološki znači traženje utočišta, zaštite i čuvanja. U kiraetskoj nauci se isti'āda uči prije početka učenja Kur'āna, a prema etimološkom značenju, ona je dova upućena Allahu Uzvišenom za zaštitu od vidljivih i skrivenih nesreća i zla. Neodvojivo od isti'āde, učenjaci kiraetske nauke tretiraju i pitanje besmele koja se u kiraetskom nauku veže kako za isti'ādu tako i za ono što se poslije nje uči. Na teorijsko-praktičkoj ravni

sedam mutevatir kiraetā, poglavlje o besmeli je složeno pitanje. Djelo Šāṭibijja jasno oslikava šatibijevsku stilsku raskošnost i umijeće da uz vrhunski jezički i poetski izraz, složeno učini jednostavnim, a opširno sažetim, čemu je dokaz i to što je pitanje učenja isti'āde i besmele razrađeno i pojašnjeno u trinaest kratkih stihova.

1. Bāb al-isti'ādah – بَابُ الْإِسْتِعَاذَةِ

Isti'āda prema konsenzusu islamskih autoriteta nije sastavni dio Kur'āna. (Al-Qāḍī, 2006 : 33-34) U pogledu obligatnosti učenja isti'āde pri početku učenja Kur'āna, temeljem značenja 98. ajeta sure An-Nahl u kojem Allah dž.š., kaže:

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ
الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

“Kada boćeš da učiš Kur'an, zatraži od Allaha zaštitu od šejtana prokletog” (Kur'an, XVI:98) znanstvenici su zastupali tri stava i to:

- Većina znanstvenika smatra da se ajetom ne ustanovljava stroga naredba učenja isti'āde, već je riječ o poželjnosti tog čina. Onaj ko je izostavi, ne biva grešan.
- Grupa znanstvenika doslovno tumači ajet odnosno smatra da je učenje isti'āde pri početku učenja Kur'āna obaveza, a njeno izostavljanje grijeh.
- Učenje isti'āde je sunnah 'ajn prema trećem mišljenju, bez

¹ U nastavku rada ćemo pojam *basmalah* pisati kao *besmela* zbog ustaljenosti i prepoznatljivosti istog u pisanju i govoru.

obzira da li učaj bio usamljen tokom učenja Kur'ana ili ne. Shodno ovom mišljenju, ako bi se učaj našao u grupi gdje se uči Kur'an, s njega ne bi spala obaveza izvršenja ovog sunneta makar ju neki od učaca prije njega proučio. Svoj stav obrazlažu time da je cilj da svako svjesno i ponaosob zatraži Allahovu, dž.š., zaštitu učenjem *isti'ade*. Dakle, *isti'ada* jednog od učaca iz grupe nije dovoljna za sve. (Ĥamīs, 1996:52)

Vrijedi spomenuti i stav Ibn Sirina koji je ustvrdio da je *isti'ada* na stepenu obaveznosti, ali onaj ko jednom u životu prouči *isti'adu*, ispunio je svoju obavezu, te obligatnost njenog učenja za ubuduće prestaje. (Ĥamīs, 1996:52).

Imam Aš-Šatibi na početku svoga govora o *isti'adi* kaže:

Stih 1 i 2 (Aš-Šatibi, 2007:8)

إِذَا مَا أَرَدْتَ اللَّهُ تَقَرَّرَ فَاسْتَعِدَّ
جَهَارًا مِنَ الشَّيْطَانِ بِاللَّهِ مُسْجَلًا
عَلَى مَا آتَى فِي التَّحْلِ يُسْرًا وَإِنْ تَرَدَّدَ
لِرَبِّكَ تَنْزِيهَا فَلَسْتَ مُجْتَلًا

Analiza specifičnih izraza: Izraz *aradta* (أَرَدْتَ) je u značenju namjere, *ad-dahr* (اللَّهِ) znači vremenski period, *gihāran* (جَهَارًا) simbolizira povišen, jasan, neskriven glas, *tanzīhan* (تَنْزِيهَا) znači čistoću, nepatvorenost, svetost, *muğabhala* (مُجْتَلًا) ima značenje neznanja ili neupućenosti.

Značenje prvog i drugog stiha: Učaj kada poželi učiti Kur'an, u bilo kojem vremenu, prema bilo kojem kiraetu, bilo koji dio Kur'ana i bez obzira da li učio od početka neke sure ili nekog njenog dijela, treba da glasno prouči *isti'adu*, shodno naredbi spomenutoj u suri An-Nahl. *Isti'ada* se uči u formi koja je, kako kažu znanstvenici, najlakša i najjednostavnija, kao što je spomenuta u suri An-Nahl tj. اَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. Međutim, kako veli imam Aš-Šatibi: "Ako se poželi na ovu formu dodati izraze koji znače veličanje Allaha dž.š., legitimno je i dozvoljeno." Izrazom إِذَا مَا أَرَدْتَ autor je skrenuo pažnju na riječi Allaha dž.š. فَإِذَا قَرَأْتَ iz sure An-Nahl.

Dakle, ajet فَإِذَا قَرَأْتَ ima preneseno značenje *al-mağāz*, budući da ukazuje na uzrok učenja Kur'ana koji je izostavljen zbog toga što se podrazumijeva. Taj uzrok je, kako kaže imam Aš-Šatibi, *al-irādah*, odnosno želja, namjera ili nijet. Ovaj *al-mağāz* kojeg je Uzvišeni upotrijebio u ajetu, imam Eš-Šatibi je izostavio, tj., izravno je kazao ono što se u ajetu željelo *al-mağāzom*, pa je kazao: قَرَأْتَ إِذَا مَا إِذَا مَا أَرَدْتَ. Isti primjer nalazimo i u riječima Allaha dž.š. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ sa značenjem: *A kada odlučite (al-irādah) namaz da obavite, abdest uzmite*, gdje je izostavljena *al-irādah* odnosno upotrijebljena je stilska figura *al-mağāz*. (El-Kadi, 2006:34) Imam Eš-Šatibi podrazumijeva da je obaveza učiti *isti'adu* kao i da je obaveza učiti je naglas, što je u suprotnosti s nekim spomenutim stavovima. Međutim, ostaje dilema da li se iz navedenih stihova može derivirati mišljenje o tome da li propis glasnog učenja važi i za onoga koji Kur'an uči u samoći, ali i onoga ko to čini u prisustvu slušatelja? Odgovor nalazimo u jednom od najstarijih komentara *Šatibijje* imama Abū Šamah al-Maqdisija koji veli: "Isti'adu će naglas proučiti onaj ko Kur'an uči u prisustvu slušatelja, dok je za onoga koji uči Kur'an u samoći ili u namazu preče da je prouči nečujno." (Abū Šamah, 2012:209)

Stih 3 (Aš-Šatibi, 2007:8)

وَقَدْ ذَكَّرُوا لَفْظَ الرَّسُولِ فَلَمْ يَزِدْ
وَلَوْ صَحَّ هَذَا التَّقْلُّ لَمْ يُبَيِّحْ مُجْتَلًا

Analiza specifičnih izraza: Izraz *ḍakarū* (ذَكَّرُوا) ukazuje na govor autoriteta kiraetske i hadiske nauke, izraz *ar-rasūl* (الرَّسُولِ) se odnosi na način kako je *isti'adu* učio Muhammed, a.s., a izraz *muğmilā* (مُجْتَلًا) znači potpunost i cjelovitost.

Značenje trećeg stiha: Skupina autoriteta kiraetske i hadiske nauke smatra da Muhammed, a.s., nije ništa dodavao u učenju *isti'ade* osim onoga kako ju je Allah Uzvišeni spomenuo u suri An-Nahl. Svoj stav argumentuju predajom

u kojoj se navodi da je Ibn Mas'ud, r.a., pred Poslanikom, a.s., proučio اَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ pa mu je Poslanik a.s., rekao da prouči samo اَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. Također, od Poslanika, a.s., je preneseno da je i on sam *isti'adu* učio na ovaj način. Međutim, oba navedena hadisa su slaba u hadiskoj nauci, o čemu je Abū Šamah al-Maqdisi kazao da, što se tiče prve predaje, ona nema svoje utemeljenje u hadiskim djelima, dok drugu predaju bilježi Abū Dāwūd, ali u drugačijoj formi od navedene. Stoga, s ovakvim predanjima se ne može dokazivati, znajući za postojanje njima suprotstavljenih koje su na većem stepenu pouzdanosti. Jednu od tih autentičnijih predanja bilježi imam Abū Dāwūd i At-Tirmidī od Abū Sa'ida al-Ĥudrija u kojoj se navodi da bi Poslanik, a.s., kada bi klanjao namaz, kazao: اَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. مِنْ هَمَزِهِ وَتَفْخِيهِ وَتَفْتِيهِ imam At-Tirmidī kazao da je najpoznatiji hadis o ovoj temi. Također, u Šaḥīhu Ibn Huzajme se bilježi da je Poslanik, a.s., učio:

اَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ
الرَّجِيمِ. مِنْ هَمَزِهِ وَتَفْخِيهِ وَتَفْتِيهِ

Zbog svega navedenog, imam Aš-Šatibi je u drugom dijelu stiha kazao وَلَوْ صَحَّ هَذَا التَّقْلُّ لَمْ يُبَيِّحْ مُجْتَلًا, čime želi kazati da, ako bi prve dvije predaje koje govore o ograničavanju *isti'ade* bile ispravne, onda bi kur'anski ajet iz sure An-Nahl bio izričiti u pogledu obligatnosti te forme, čemu se ne bi smjelo suprotstavljati. Međutim, s obzirom na to da je u ajetu sure An-Nahl spomenuta samo obaveza učenja *isti'ade* bez preciziranja njene obavezujuće forme, daje se prednost autentičnim hadiskim predajama koje govore o tome da učaj može istu skratiti ili je proširiti izrazima kojima se veliča Allah dž.š. i tome slično. Izrazom وَلَوْ صَحَّ, imam Aš-Šatibi upravo aludira na to da se odbacuju neautentične predaje koje govore o ograničavanju *isti'ade* na forme spomenute u tim predajama. (Al-Qādī, 2006:34-35)

Stih 4 (Aš-Šaṭībī, 2007:8)

وَفِيهِ مَقَالٌ فِي الْأُصُولِ فُرُوعُهُ
فَلَا تَعُدُّ مِنْهَا بَاسِقًا وَمُظَلَّلًا

Analiza specifičnih izraza: Spojena lična zamjenica *hi* (ه) u riječi *فيه* se odnosi na *isti'ādu*, izraz *maqāl* (مَقَال) je u značenju govora, izraz *furū'* (فُرُوع) je množina od riječi ogranak, dio, i ukazuje na mnoštvo, *bāsiqan* (بَاسِقًا) označava visoko i razgranato stablo, a izraz *muẓallilā* (مُظَلَّلًا) ukazuje na stablo koje čini hlad zbog mnoštva grana i listova.

Značenje četvrtog stiha: Opširan je govor o *isti'ādi* s različitim aspektima. Naime, *isti'ād* se bave nauka o ušūlu-l-fiqhu, ušūlu-l-ḥadiṭu i kiraetska nauka. Svaka od ovih naučnih oblasti tretira pitanje učenja *isti'āde* iz svoje perspektive i to:

- Ušūlu-l-fiqh tretira pitanje *isti'āde* s aspekta obaveznosti (*farḍ*) ili poželjnosti (*mandūb*).
- Ušūlu-l-ḥadiṭ tretira pitanje *isti'āde* s aspekta vjerodostojnosti hadisa koji o njoj govore;
- Kiraetska nauka odgovara na pitanja da li se *isti'āda* uči naglas ili u sebi i da li nakon proučene *isti'āde* treba načiniti *waqf* (*stajanje*) ili se ona može i kako je spojiti s onim što se uči poslije nje. (Al-Qāḍī, 2006:35-36)

U drugom dijelu stiha, imam Aš-Šaṭībī kaže: فَلَا تَعُدُّ مِنْهَا بَاسِقًا وَمُظَلَّلًا, čime aludira na nužnost poštivanja pravila i propisa na koja su ukazali autoriteti navedene tri znanosti, te da se ne izlazi iz okvira i granica onoga što su na osnovu nepobitnih dokaza definirali. Brojnost i kredibilitnost autoriteta koji su iz autentične tradicije derivirali isto toliko argumentata o navedenoj temi, usporedio je s visokim i razgranatim stablom koje čini dostatnu hladovinu kojoj nije potrebno ništa dodavati niti od nje oduzimati, kazavši بَاسِقًا وَمُظَلَّلًا. Ti autoriteti na koje su se o navedenom pitanju oslanjali svi kasniji učenjaci pa i sam imam Aš-Šaṭībī su autori nekih od najranijih djela, kao što su: *Al-Kāmil* imama Al-Huḍelija,

Al-'Īdāh imama Al-Ahwazija, *Ġāmi' al-bajān* imama Ad-Dānija i dr. (Al-Qāḍī, 2006:35-36)

Stih 5 (Aš-Šaṭībī, 2007:8)

وَإِخْفَاؤُهُ فَصْلُ أَبَاءٍ وَعَائِنَا
وَكَمْ مِنْ فَتَى كَالْمُهْدَوِيِّ فِيهِ أَعْمَلًا

Analiza specifičnih izraza: Izraz *ihfā'uhū* (إِخْفَاؤُهُ) ima značenje skrivenosti i tajnosti, izraz *abāhu* (أَبَاءُ) ukazuje na obavezu ostavljanja ili zabranjenost, izraz *wu'ah* (وَعَائِنَا) je množina od riječi koja ukazuje na svjesnog, prisebnog i razboritog.

Značenje petog stiha: Brojni komentatori *Šaṭībīje* navode da je harf *fa* u riječi فَصْل šaṭībijevski simbol kojim se označava imam Ḥamza, a da je harf *elif* u riječi أَبَاءُ simbol za imama Nāfi'a, što implicira da su, suprotno već navedenom mišljenju, imami Ḥamza i Nāfi' učili *isti'ādu* nečujno. U argumentaciji svoga stava navode da je imam Abū al-'Abbās Aḥmad ibn 'Ammār al-Mahdawī, poznati klasik kiraetske nauke i mufessir, preselio na ahiret 430 h/g., od imama Ḥamze preuzeo i prenio nečujno učenje *isti'āde*. Imam Al-Mahdawī je i sam slijedio ovaj način učenja i zalagao se na njegovoj popularizaciji. Nadalje, Ḥalaf je prenio od Sulayma da je imam Ḥamza *isti'ādu* naglas učio na početku sure Al-Fātiḥa, a da ju je nečujno učio prilikom učenja drugih dijelova Kur'āna. I Ḥallād je prenio od Sulayma da je imam Ḥamza smatrao da karija može izabrati između nečujnog i glasnog učenja *isti'āde*. Što se tiče imama Nāfi'a, Al-Musibī je prenio da je on *isti'ādu* učio nečujno kada je u pitanju cijeli Kur'an. Ovo zagonetno izražavanje imama Aš-Šaṭībija u dijelu stiha وَإِخْفَاؤُهُ فَصْلُ أَبَاءٍ, navelo je grupu autoriteta da kažu kako se ovime čini izuzeće od općeg principa kojeg je postavio u prvom stihu kada je kazao: فَاسْتَعِذْ جَهَارًا مِنَ الشَّيْطَانِ بِاللَّهِ مُسْجَلًا a kojim se sugerira obaveznost glasnog učenja *isti'āde* prilikom otpočinjanja učenja Kur'āna, u svim stanjima, u svim dijelovima Kur'āna i prema učenju svih kiraetskih imama. Pa ipak, većina komentatora *Šaṭībīje* se ne slaže s ovim mišljenjem, tj., spomenutim

izuzećem, te smatra da bi ispravno razumijevanje predmetnog stiha وَإِخْفَاؤُهُ فَصْلُ أَبَاءٍ وَعَائِنَا وَكَمْ مِنْ فَتَى كَالْمُهْدَوِيِّ فِيهِ أَعْمَلًا bilo da ovaj stih ne sadrži u sebi simbole koji ukazuju na imama Ḥamzu i Nāfi'a, već da je riječ *faṣlu* u značenju *farqa*, što znači *razlikovanje*, *razdvajanje*, kojim se cilja pojašnjenje mudrosti i svrhe mogućeg načujnog učenja *isti'āde* tek u nekim stanjima i okolnostima. Tako bi, prema ovom shvatanju, pomenuti *ferq* – *razlikovanje*, *razdvajanje*, imao za cilj sljedeće:

- da se nečujnim učenjem *isti'āde* napravi jasna distinkcija između svakog učenja koje nije sastavni dio Kur'āna i samog Kur'āna;
- da se ukaže da je nečujno učenje *isti'āde* ipak jedan od načina njenog učenja.

Većina komentatora koji oponiraju stavu da imami Ḥamza i Nāfi' imaju verziju nečujnog učenja *isti'āde* naglašavaju da je vjerodostojno preneseno od kiraetskih imama da su oni praktikovali učenje *isti'āde* naglas, što prvi stih ovog poglavlja nedvosmisleno i potvrđuje. Prema njima je imam Aš-Šaṭībī ovim zagonetnim stihom وَإِخْفَاؤُهُ فَصْلُ أَبَاءٍ وَعَائِنَا وَكَمْ مِنْ فَتَى كَالْمُهْدَوِيِّ فِيهِ أَعْمَلًا želio tek ukazati na mogućnost nečujnog učenja *isti'āde*, te je spomenuo imama Al-Mahdawija kao protagonistu tog mišljenja, a nikako kao ustaljenu praksu ili dominantno mišljenje kod nekog kiraetskog imama. (Al-Qāḍī, 2006:36-37) Vrijedno je spomenuti i stav imama As-Sujūtija, komentatora *Šaṭībīje* i velikog poznavaoca kiraeta koji o ovom znakovitom stihu *Šaṭībīje* kaže: "Kiraetski imami su bili na stanovištu da se *isti'āda* uči glasno, izuzev imama Ḥamze i Nāfi'a. Preneseno je da su oni imali i varijantu nečujnog učenja, na što u stihu jasno ukazuju harfovi *fa* u riječi فَصْل i *elif* u riječi أَبَاءُ kao simboli za dva navedena kiraetska imama. Razlog ovakve njihove prakse možemo tražiti i u tome da su *isti'ādu* smatrali dovom, a nečujno učenje dove je preče. Također, moguće je da su ovaj stav zauzeli kako neupućeni ne bi počeli *isti'ādu* smatrati

dijelom Kur'ana. Bez obzira na različita tumačenja ovog stiha, očito je da je imam Aš-Šaṭibi upotrijebio simbole koji označavaju dvojicu kiratskih imama. Da ih je imenovao, stvar bi bila jasna i nedvosmislena. S obzirom da to nije učinio, i jednu i drugu argumentaciju vrijedi uzeti u razmatranje." (As-Sujūti, 2012:216)

1.1. Rezime propisa o isti'ādi temeljem analiziranih stihova Šaṭibije

Zbog mnoštva navedenih razlika o glasnom i nečujnom učenju *isti'āde*, propise iz analiziranih stihova Šaṭibije rezimiramo kroz sljedeće zaključke:

- Učenje *isti'āde* je kur'anskim ajetom naređeno prije početka učenja Kur'ana.
- Učać nije ograničen u pogledu forme *isti'āde*, već je njena forma iz sure An-Nahl na stepenu poželjnosti i dozvoljenosti.
- Učaću je dozvoljeno da skratiti njenu formu, npr., da samo kaže: *أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ*
- Učaću je dozvoljeno i proširiti njenu formu, kao npr., da kaže: *أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ* i sl. (Al-Qaḍī, 2006:34-35)
- Isti'ādu* je moguće učiti i glasno i nečujno i svaki od načina je vezan za određene okolnosti.
- Glasno izgovaranje *isti'āde* je simbol učenja Kur'ana kao što su *tehbija* i *tekbiri* simboli Bajrama.
- Cilj glasnog učenja je da se privuče pažnja slušatelja učenja Kur'ana.
- Isti'ādu* je poželjno učiti nečujno u namazu, kako za imama tako i za muktedije, jer su muktedije od početnog tekbira u stanju šutnje i praćenja učenja imama, a cilj učenja *isti'āde* je upravo da se skrene pažnja slušateljima Kur'ana koji su u stanju govora, nepažnje i sl.
- U osami je poželjno *isti'ādu* učiti nečujno, bez obzira da li se kur'anski tekst učio glasno ili nečujno.
- Isti'ādu* je poželjno učiti nečujno i u situaciji kada učać

želi Kur'an učiti nečujno, bez obzira da li se nalazio u osami ili u društvu.

- Isti'ādu* je poželjno učiti nečujno i kada se učać nađe u društvu, skupini ili halki na kojoj se uči Kur'an, ukoliko on nije otpočeo učenje Kur'ana.
- Mimo nabrojanih situacija u kojima je poželjno *isti'ādu* učiti nečujno, poželjno ju je učiti naglas u svim drugim stanjima.
- Ukoliko bi učać Kur'ana u toku učenja imao potrebu za kašljanjem, kihanjem ili, pak, govorom koji je vezan za učenje Kur'ana, kao npr., ima sumnju u pogrešku te poželi pitati za ispravku iste, u tim slučajevima ne treba ponovo učiti *isti'ādu*.
- Ako bi, pak, prekinuo učenje zbog govora koji nije vezan za Kur'an ili zbog odazivanja na selam i sl., poželjno je da prouci *isti'ādu* i nastavi s učenjem Kur'ana. (Al-Qaḍī, 2006:36-37)

2. Bāb al-basmalah – بَابُ الْبَسْمَلَةِ

Stilsku vrijednost i konciznost *Šaṭibije* najbolje oslikava primjer razrade poglavlja o *basmeli* ili *Bāb al-basmalah* (بَابُ الْبَسْمَلَةِ), koje ćemo u nastavku analizirati. Imam Aš-Šaṭibi je ovu tematiku razradio i pojasnio u osam stihova svoje kaside. On kaže:

Stih 1 i 2 (Aš-Šaṭibi, 2007:9)

وَبَسَّلَ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ بِسْمَلَةً
رَجُلًا تَمَوْهَا دَرِيَّةً وَتَحْمُلًا
وَوَضَّلَكَ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ فَصَاحَةً
وَوَصَّلَ وَاسْكُتَنَّ كُلُّ جَلَايَاهُ حَصَلًا

Analiza specifičnih izraza: sunnah (سُنَّةٌ) znači put, način ili metod, ali i riječ i praksu Muhammeda, a. s., *namawhā* (نَمَوْهَا) prenošenje i dostavljanje, *dirjatan* (دَرِيَّةً) znanje, spoznaja i nauka, a *at-tahammulā* (تَحْمُلًا) preuzimanje, prenošenje i distribuciju od drugog. (Al-Qaḍī, 2006:37)

Značenje prvog stiha: Qālūn, Kisā'i, 'Ašim i Ibn Kaṭīr, označeni simbolima ن, د, ر, ب, uvijek i obavezno uče *basmelu* između dviju sura, sljedeći

time vjerodostojno zabilježenu praksu Muhammeda, a. s., i standard pisanja Muṣḥafa u kojem su sure odvojene *basmelom*.

Značenje drugog stiha: Prema navedenom, *spajanje* između dviju sura uz izostavljanje *besmela* primjenjuju preostale karije, shodno šaṭibijevskom principu implicitne suprotnosti. Te karije su: Warš, Abū 'Amr, Ibn 'Amir i Ḥamza. Dakle, suprotnost *iḥbātu*, tj. pritrđenom učenju *besmela* kod Qālūna, Kisā'ija, 'Ašima i Ibn Kaṭīra je *ħazf*, odnosno njeno izostavljanje kod ostalih karija. Pitanje koje se nameće kod istraživača je da li imami koji bez *besmela* spajaju dvije sure, to čine direktnim prelaskom, povezujući kraj jedne i početak druge sure, ili pak primjenjujući *sektu* između njih? (Ḥamīs, 1996:57-58). Odgovor na ovo pitanje nam nudi detaljnije iščitavanje drugog stiha – *وَوَضَّلَكَ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ فَصَاحَةً*. Dakle, *spajanje* bez *besmela* i bez *sekte* između dviju sura primjenjuje imam Ḥamza, označen simbolom ف u riječi *faṣāhatun* (فَصَاحَةً). Komentatori napominju da je riječ *faṣāhatun* šaṭibijevska stilaska dosjetka, tako da pored toga što se harfom ف u ovoj riječi označava imam Ḥamza, njome se aludira i na razlog, svrhu i cilj ovakvog njegovog čitanja. Naime, cilj je pojašnjavanje načina prelaska s jedne na drugu suru, potom spoznaja stanja *ħereketa* kojim završava jedna i počinje druga sura, kao i stanja i načina učenja tzv. *ħamzah al-waṣl* i *ħamzah al-qaṭ'i* kao u primjerima kraja sure Al-'Adijāt i početka sure Al-Qāri'ah ili kraja sure At-Tin i početka sure Al-'Alaq i sl. Drugi dio ovog stiha *وَوَصَّلَ وَاسْكُتَنَّ كُلُّ جَلَايَاهُ حَصَلًا*, znači da karije Ibn 'Amir, Warš i Abū 'Amr označeni simbolima ح, ج, ك u konstrukciji *كُلُّ جَلَايَاهُ حَصَلًا* također spajaju dvije sure i to na dva načina: spajanjem bez *sekte* i bez *besmela* kao imam Ḥamza te učenjem sa *sektom* bez *besmela*. Znanstvenici navode stav da Ibn 'Amir, Warš i Abū 'Amr ipak preferiraju učenje prema drugom navedenom načinu, tj. sa *sektom* bez *besmela*. (Al-Qaḍī, 2006:37-38) Pomenuta trojica karija ovaj način preferiraju zbog sljedećeg:

- a) da se obznani završetak jedne i početak druge sure,
 b) u izrazu *وَاسْكُنْ كُلَّ جَلَايَاهُ حَصَلًا* – je upotrijebljen tzv. *nūn at-tawkid*, koji potvrđuje da, prema mišljenju većine autoriteta, spomenute karije preferiraju povezivanje dviju sura učenjem sa *sektom*;
 c) sam imam Aš-Šātibī je u jednom od sljedećih stihova odabrao ovaj način kazavši: *“A učenje sa sektom je kod ovih karija odabrano”*. (Ĥamīs, 1996:58)

Ipak, pitanje učenja Ibn ‘Āmira, Warša i Abū ‘Amra je složenije i zahtijeva dodatnu elaboraciju. Zbog toga imam Aš-Šātibī sljedećim stihom nastavlja analizu, pa kaže:

Stih 3 (Aš-Šātibī, 2007: 9)

وَلَا نَصَّ كَلًّا حَبَّ وَجِهَ ذَكَرْتُهُ
 وَفِيهَا خِلَافٌ جِيدُهُ وَاضِحُ الظَّلَا

Analiza specifičnih izraza: Riječ *kallā* (كَلًّا) znači odbijanje i kritika, izraz *al-ğīdubū* (جِيدُهُ) vrat, glavnina, osnova, izraz *al-wāḍih* (وَاضِحٌ) jasnoća, a *at-tulā* (الظَّلَا) početak vrata, osnova ili temelj. (Al-Qāḍī, 2006:38)

Značenje trećeg stiha: Prema uvidu u komentare Šātibijije, ovaj stih se dvoznačno tumači. U nastavku ćemo ponuditi oba tumačenja. Dilema proizilazi iz različitog odgovora na pitanje da li je imam Aš-Šātibī upotrijebio harfove kao šifre kojima označava neke od imama ili nije. Preciznije, dilema je da li harfovi *ك* u riječi *كَلَّا*, *ح* u riječi *حَبَّ* i *ج* u riječi *جِيدُهُ* bivaju upotrijebljeni kao simboli ili ne? Svaka od dvije mogućnosti implicira različite propise, utječe na značenje stiha i pruža mogućnost dodatnih razlika u čitanjima.

Prvi stav: Većina komentatora se izdvaja u tvrdnji da ovi harfovi služe kao simboli za imame Ibn ‘Āmira, Abū ‘Amra i Warša, a kako je već prethodno definisano, da oni između dviju sura, bez *besmele* uče i *spajanje* i *sektu*, otuda je ovim stihom imam Aš-Šātibī pojasnio da je pitanje *spajanja* i *sekte* kod navedene trojice pitanje poželjnosti. Tako neki daju prednost *spajanju*, a neki *sekti*, jer ne

postoji jasan dokaz koji bi ukazivao na to da kod Ibn ‘Āmira i Abū ‘Amra neka od ove dvije verzije učenja isključuje drugu. Na sve spomenuto se odnosi dio *وَلَا نَصَّ كَلًّا حَبَّ وَجِهَ ذَكَرْتُهُ*. Međutim, ovaj stav koji harfove u stihu čita kao šifre za navedene imame, otvara novo pitanje koje proizilazi iz dijela stiha: *وَفِيهَا خِلَافٌ جِيدُهُ*. Njime se čini opravdanom tvrdnja da Warš ipak ima i treći način spajanja dviju sura, odnosno onaj s *besmelom*! Dakle, ukoliko se prihvati stav da su harfovi upotrijebljeni kao simboli, konstrukcija *جِيدُهُ* sugerira da Warš ima načine čitanja kao što je prethodno navedeno, ali i način čitanja s *besmelom*, gdje harf *ج* u riječi *جِيدُهُ* simbolizira ovog imama. Odabirom ovakvog stava, komentatori vele da imam Aš-Šātibī aludira na Abū Ġanima, koji je prenio da je Warš učio *besmelu* između dviju sura, dok su, pak, Waršovi učenici iz Egipta prenijeli da ju je izostavljao. S obzirom na sve navedeno, zaključujemo da Warš spaja sure na tri načina, i to:

- a) učenje sa *sektom* bez *besmele*,
 b) učenje sa *spajanjem* bez *sekte* i bez *besmele*,
 c) učenje *besmele* između dvije sure s vakfom kao npr. u učenju između dva ajeta. (Ĥamīs, 1996:58-59)

Drugi stav: Grupa komentatora smatra da navedeni harfovi: *ك* u riječi *كَلَّا*, *ح* u riječi *حَبَّ* i *ج* u riječi *جِيدُهُ* iz stiha *وَلَا نَصَّ كَلًّا حَبَّ وَجِهَ ذَكَرْتُهُ وَفِيهَا خِلَافٌ جِيدُهُ* nisu u službi simbola, te da se sporna konstrukcija odnosi na trojicu spomenutih i jasno označenih u prethodno tretiranom drugom stihu *وَصَلَّ وَاسْكُنْ كُلَّ جَلَايَاهُ حَصَلًا* koji sadrži simbole *ك*, *ح*, *ج* – Ibn ‘Āmir, Warš i Abū ‘Amr, kao i na način čitanja ovih imama koji je spomenut u tom stihu. Otuda, prema stavu ovih učenjaka, značenje trećeg stiha bi dozvoljavalo učenje *besmele* između dviju sura kod sve trojice označenih: Ibn ‘Āmira, Warša i Abū ‘Amra, što argumentiraju dijelom stiha *وَفِيهَا خِلَافٌ...*, što se razumijeva u značenju: *A glede propisa*

spomenutih u drugom stihu za ovu trojicu karija – *وَصَلَّ وَاسْكُنْ كُلَّ جَلَايَاهُ حَصَلًا* – postoji i učenje suprotno od toga. Konkretno, ova grupa znanstvenika veli da je imam Aš-Šātibī ovakvo zagonetno i naknadno pojašnjenje dao težeći svom stilskom obrascu koji se ogleda u pribjegavanju tzv. poetskim dodacima *zijādāt al-qašīdah*. Isto mišljenje je iznio i znameniti Abū Šamah al-Maqdisī, kazavši da u predmetnom zagonetnom stihu *وَلَا نَصَّ كَلًّا حَبَّ وَجِهَ ذَكَرْتُهُ وَفِيهَا خِلَافٌ جِيدُهُ وَاضِحُ الظَّلَا* nema simbola koji nekoga označavaju. (Ĥamīs, 1996:58-59). I naredna dva stiha specificiraju prethodno razmatranu tematiku, pa imam Aš-Šātibī kaže:

Stih 4 i 5 (Aš-Šātibī, 2007: 9)

وَسَكَّنَهُمُ الْمُخْتَارُ دُونَ تَنْقِيسِ
 وَبَعْضُهُمْ فِي الْأَرْبَعِ الرَّهْرِ بِسْمَلًا
 لَهُمْ دُونَ نَصٍّ وَهُوَ فِيهِنَّ سَاكِتٌ
 حِمْرَةٌ قَافَهُمْ وَلَيْسَ مُخَدَّلًا

Analiza specifičnih izraza: *saktum* (سَكَّنَهُمْ) je apostrofiranje *sekte* kao načina čitanja za trojicu karija: Ibn ‘Āmira, Warša i Abū ‘Amra, a konstrukcija *al-arba’u az-zuhri* (الأربع الرهري) ukazuje na sure Al-Qijāmah, Al-Muṭaffifin, Al-Balad i Al-Humazah. (Al-Qāḍī, 2006:39)

Značenje četvrtog i petog stiha: U pogledu prethodne analize i govora o čitanjima Ibn ‘Āmira, Warša i Abū ‘Amra, bez obzira na postojanje različitih verzija i mogućnosti, početak četvrtog stiha naglašava preferirajuće čitanje između dvije sure kod ovih karija, a to je: *sekta* bez *besmele* a ne *spajanje* bez *besmele*, s primarnom intencijom da se ukaže na kraj jedne i početak druge sure. Međutim, drugi dio četvrtog stiha – *وَبَعْضُهُمْ فِي الْأَرْبَعِ الرَّهْرِ بِسْمَلًا* – ukazuje na mišljenje dijela autoriteta prema kojem Ibn ‘Āmir, Warš i Abū ‘Amr imaju dodatni, specifičan način čitanja u pogledu načina spajanja sura iz grupe *al-arba’u az-zuhri* sa surama koje im prethode. Taj način čitanja ogleda se u sljedećem:

- a) kada se uče sure prethodnice i sure iz grupe *al-arba’u az-zuhri*

te ih se učenjem želi spojiti, moguće ih je spajati učenjem *besmele*, dok se u tom slučaju između ostalih kur'anskih sura praktikuju utvrđeni i preferirani standard čitanja tj. *sekta* bez *besmele*.

- b) u slučaju da se pak odabere učenje *sekte* između prethodnica i sura iz grupe *al-arae'u az-zuhri*, što je druga mogućnost, onda je poželjno da se između svih ostalih sura uči *spajanje* bez *besmele* i bez *sekte* i u ovom slučaju, prethodno spomenutoj trojici karija se dodaje i Hamza, jer je kod njega to osnova učenja između dviju sura. Oba navedena načina čitanja su samo poželjna prema mišljenju zagovornika navedenog principa. Na kraju petog stiha, konstrukcijom: فَافْهَمَهُ وَلَيْسَ مُحَدَّلاً se poziva na razumijevanje suštine ovog metoda, a to je da se napravi razlika u načinu čitanja i spajanja između spomenute četiri sure i njihovih prethodnica i čitanja između ostalih kur'anskih sura. Također, stih ukazuje da ovaj način čitanja kod spomenutih karija nije neutemeljen, štaviše, ima svoju argumentaciju i legitimitet. Ipak, većina kira'etske uleme smatra da se ne pravi nikakva razlika, već da se između svih sura uči shodno osnovi po kojoj neki imam uči. (Al-Qādi, 2006:39)

U stihovima koji slijede, imam Eš-Šatibi tretira pitanje izostavljanja *besmele* na početku sure At-Tawbah, ali i druge propise koji se vežu za ovu suru.

Stih 6 (Aš-Šatibi, 2007: 9)

وَمَهْمَا تَصَلَّيْهَا أَوْ بَدَأْتَ بِرَاءَةٍ
لِتَرْيَلِيهَا بِالسَّيْفِ كَسَتْ مُبْسِيلاً

Izraz *tašilhā* (تَصَلَّيْهَا) se odnosi na suru At-Tawbah.

Značenje šestog stiha: Kada učaj dođe do sure At-Tawbah a nakon učenja sure Al-Anfal ili, pak, ako počinje učiti Kur'an od sure At-Tawbah,

prema konsenzusu kiraetskih imama, ne uči se *besmela*, bez obzira da li u osnovi između dvije sure primjenjuju *besmelu*, *sektu* ili *spajanje*. Stih ukazuje i na razlog ovog pravila i izuzeća *besmele*, a to je da sura At-Tawbah govori o ratu, sukobu, ubijanju, temama koje se ne mogu dovesti u vezu sa značenjem *besmele* čije značenje je potpuna suprotnost tome. Ovime imam Aš-Šatibi aludira na izreku h. Alije, r. a., u kojoj stoji da *besmela* simbolizira i sadrži sigurnost i milost, dok sura At-Tawbah sadrži ono što je suprotnost tome, a ovo dvoje je nespojivo. (Al-Qādi, 2006:40)

Znanstvenici poput Ibn Hağara al-Asqalanija i Al-Ĥatiba su smatrali da je *besmelu* zabranjeno učiti na početku sure At-Tawbah a da je istu pokuđeno učiti ako se ova sura ne uči od njenog početka. Izdvojenno mišljenje koje zastupa Ar-Ramli i njegovi sljedbenici je da je *besmelu* pokuđeno učiti na početku ove sure, a da je istu dozvoljeno učiti ukoliko se sura At-Tawbah ne uči od njenog početka. (Ĥamis, 1996:62)

Stih 7 i 8 (Aš-Šatibi, 2007:9)

وَلَا بَدَّ مِنْهَا فِي ابْتِدَائِكَ سُورَةً
سِوَاهَا وَفِي الْأَجْزَاءِ خَيْرٌ مِّنْ تَلَا
وَمَهْمَا تَصَلَّيْهَا مَعَ أَوَاخِرِ سُورَةٍ
فَلَا تَقْفَنَّ الدَّهْرَ فِيهَا فَتَنْقُلَا

Analiza specifičnih izraza: Izraz *minhā* (مِنْهَا) se odnosi na *besmelu*, *siwāhā* (سِوَاهَا) na suru At-Tawbah, a izrazi *tašilhā* (تَصَلَّيْهَا) i *fihā* (فِيهَا) u drugom stihu se također odnose na *besmelu*.

Značenje sedmog i osmog stiha: Sedmim stihom Aš-Šatibi analizira pitanje učenja *besmele* na početku neke od kur'anskih sura ili nekog njenog dijela. Ukoliko učaj svoje učenje Kur'ana započinje od početka neke sure, u tom slučaju treba da prouči *besmelu* prema mišljenju svih kiraetskih imama. Izuzetak od ovog pravila je prethodno navedeni stav prema kojem sve karije ne uče *besmelu* kod učenja početka sure At-Tawbah. Konstrukcija وَفِي الْأَجْزَاءِ خَيْرٌ مِّنْ تَلَا ukazuje na učaća koji ne uči suru od njenog početka. U tom slučaju, na samom

učaću je da izabere između učenja *besmele* i njenog izostavljanja. Ipak, i u ovom slučaju je, po mišljenju značajnog dijela autoriteta, izuzetak sura At-Tawbah, gdje se, prema istima, izostavlja učenje *besmele*. Svoj stav temelje analogijom njenog izostavljanja na početku sure. Konstrukcijom *al-ağzā as-suwar* označava se dio neke sure koji dolazi poslije njenog početka, makar to bilo koliko jedan ajet ili jedna riječ. Osmim stihom se želi kazati da kada se spaja *besmela* s krajem jedne sure, u tom slučaju nije dozvoljeno završetak sure spojiti s *besmelom* i stati, a potom započeti drugu suru, već se traži spajanje kraja jedne sure s *besmelom* i spajanje *besmele* s početkom druge sure. (Al-Qādi, 2006:40)

2.1. Rezime propisa o besmeli temeljem analiziranih stiha Šatibije

Propisi prvog stiha:

Besmelu između dviju sura uče: Qālūn, Kisā'i, 'Ašim i Ibn Kaṭīr. Kod navedenih karija se čini na sljedeće načine:

- a) završiti jednu suru, napraviti *prekid* kao između dva ajeta, proučiti *besmelu*, ponovo napraviti *prekid* a zatim početi novu suru;
- b) završiti suru uz *prekid*, a potom proučiti *besmelu* uz *spajanje* s narednom surom;
- c) spojiti kraj jedne sure s *besmelom* a potom spojiti *besmelu* i s početkom sljedeće sure;

Ovome treba dodati da Aš-Šatibi smatra zabranjenim spajanje kraja sure s *besmelom* ukoliko se nakon *besmele* a prije otpočinjanja druge sure načini *prekid*. (Al-Qādi, 2006:37)

Propisi drugog stiha:

- a) Imam Ĥamza uči *spajanje* dviju sura bez *besmele* i bez *sekte*;
- b) Ibn 'Amir, Warš i Abū 'Amr između dviju sura uče: u jednom načinu čitanja kao imam Ĥamza a u drugom, preferirajućem, sa *sektom* bez *besmele*;
- c) *sekta* označava kratko zadržavanje bez uzimanja ili ispuštanja zraka;

- d) konsenzus svih kiraetskih imama je da se uči *besmela* između posljednje i prve kur'anske sure, tj. sure An-Nās i prve Al-Fātiḥah, s ciljem ukazivanja na to da je Al-Fātiḥah početak Kur'ana i da joj ništa ne prethodi. (Al-Qāḍī, 2006:38)

Propisi trećeg stiha: Ovaj stih novo apostrofira i obznanjuje dodatni, treći način učenja Ibn 'Amira, Warša i Abū 'Amra. Naime, oni spajaju sure na sljedeće načine:

- a) uče i *besmelu* – što je treći način njihovog čitanja;
 b) uče bez *sekte* i bez *besmele*, kako uči i imam Ḥamza;
 c) uče *sektu* bez *besmele*. (Ḥamīs, 1996:58-59)

Propisi četvrtog i petog stiha:

- a) *Al-arba'u az-zuhri* sure su: Al-Qijāmah, Al-Muṭaffīn, Al-Balad i Al-Humazah;
 b) Njihove prethodnice za koje se vežu specifični propisi čitanja su: sura Al-Muddatīr, Al-Infīṭār, Al-Fağr i Al-'Aşr;
 c) Ibn 'Amir, Warš i Abū 'Amr glede spajanja spomenutih sura preferiraju učenje *sekte* bez *besmele*;
 d) ako navedena trojica karija primjenjuju *odvajanje* i uče *besmelu* između spomenute četiri sure i njihovih prethodnica, *sektu* bez *besmele* će primjenjivati između svih ostalih sura;
 e) ako spomenuta trojica karija uče *sektu* bez *besmele* između četiri spomenute sure i njihovih prethodnica, oni primjenjuju između svih ostalih sura *spajanje*, bez *besmele* i bez *sekte*, kao što to čini i imam Ḥamza;
 f) cilj ovog metoda je diferencirati način spajanja spomenutih četiriju sura i njihovih prethodnica, s jedne, i načina spajanja svih ostalih sura, s druge strane;
 g) navedene načine čitanja zastupa dio autoriteta i pripisuje ih spomenutim karijama;
 h) navedeni načini čitanja imaju svoj legitimitet i za učača su poželjni;

- i) ipak, većina autoriteta smatra da se spomenute razlike u čitanju nužno ne primjenjuju. (Al-Qāḍī, 2006:39)

Propisi šestog stiha:

- a) prema konsenzusu učenjaka, *besmela* se ne uči ukoliko učač započinje svoje učenje od početka sure At-Tawbah;
 b) ukoliko se želi povezati početak sure At-Tawbah s krajem bilo koje sure koja joj, po mushafskom redoslijedu, prethodi, neće se učiti *besmela* na početku sure At-Tawbah;
 c) isto pravilo važi i ukoliko se povezuje početak sure At-Tawbah s krajem bilo koje sure koja po mushafskom redoslijedu dolazi poslije nje;
 d) sura At-Tawbah je sura koja govori o ratu i žrtvama te je zbog toga u njoj *besmela* kao simbol milosti izostavljena. (Ḥamīs, 1996:62)

Propisi sedmog i osmog stiha:

- a) *besmela* se uči na počecima kur'anskih sura ako je riječ o otpočinjanju učenja Kur'ana;
 b) u slučaju da učač ne počinje učenje Kur'ana od početka sure, ima mogućnost izbora između učenja *besmele* i njenog izostavljanja;
 c) neki imami ne uče *besmelu* ni kada suru At-Tawbah ne uče od njenog početka;
 d) nije dozvoljeno *spajanje* kraja jedne sure s *besmelom* nakon koje slijedi *prekid* prije nastavljanja s učenjem sljedeće sure. (Al-Qāḍī, 2006:40-41)

Još je nekoliko pravila koje treba imati na umu i pridržavati ih se prema uputstvima komentatora *Šātibijje*, a to su:

- a) kada se uče kur'anske sure koje su prema mushafskom rasporedu redoslijedne, npr. da se uči kraj sure Al-Baqarah a potom se ona spaja s početkom sure Jūsuf – dozvoljeno je učiti s *besmelom* ili je pak izostaviti,

a učiti na druga dva načina, sa *sektom* ili *spajanjem*;

- b) kada se uče kur'anske sure koje prema mushafskom rasporedu nisu redoslijedne, npr. da se uči kraj sure Ālu 'Imrān a potom spaja s početkom sure Al-Baqarah koja je prije sure Ālu 'Imrān – nije dozvoljeno učiti sa *saktom* ili *spajanjem* bez učenja *besmele*. Obaveza je proučiti *besmelu*, kojoj se treba pridodati *saktab* ili *spajanje*, kako je prethodno pojašnjeno;
 c) prema mišljenju svih karija, isto pravilo važi ukoliko učač jednu suru ponavlja nekoliko puta;
 d) isto pravilo se kod svih karija primjenjuje i kada učač završi suru An-Nās i počne učiti suru Al-Fātiḥah;
 e) između sure Al-Anfāl i At-Tawbah, bez učenja *besmele* se primjenjuju: *zastajanje* kao između dva ajeta, *saktab* i *spajanje*, zavisno od toga koji način preferira neki od imama;
 f) na osnovu navedena tri načina dozvoljeno je povezati početak sure At-Tawbah i svake druge sure koja joj prethodi;
 g) kada se spaja sam početak At-Tawbah i sure koja je u mushafskom redoslijedu poslije nje, dozvoljen način učenja je *zastajanje* kao između dva ajeta, a *saktab* i *spajanje* su zabranjeni;
 h) *zastajanje* je jedina dozvoljena opcija u slučaju da se spaja kraj sure At-Tawbah s njenim početkom. (Ḥamīs, 1996:59)

Zaključak

Problematika učenja *isti'āde* i *besmele* u kiraetskoj nauci se u svojoj širini i razgranatosti veže za mnoštvo vjerodostojnih kiraetā i njihovih riwajetā. Drugim riječima, ovo pitanje u vezi je s brojnim predajnim putevima u kiraetu. Stoga, ovo je pitanje često i opširno obrađivano kod autoriteta kiraetske nauke. Elaboriranje svih aspekata teorijskog i

praktičnog nauka o kiraetima bilo bi zahtjevnije i teže da imam Aš-Šātibī nije napisao *Šātibiju*. Ponuđena analiza je primjer koncizne obrade kiraetskih pitanja, budući da

je Aš-Šātibī pitanja *isti'āde* i *bessmelle* obradio u svega trinaest stihova. Rana kiraetska djela su ove i slične teme uglavnom elaborirala opširno i nesistematično, što je umnogome

otežavalo ono što je odveć kompleksno. Stoga, nije začudno da se *Šātibija* s pravom smatra vjerodostojnim olakšanim glosarom i enciklopedijom velikih kiraetskih tema.

Literatura

Besim Korkut, *Kur'an s prevodom*. Al-Qādi, 'Abdulfattāh (2006). *Al-Wāfi*, IV izdanje. Kairo: Dar as-salām. Ĥamīs, Muḥammed 'Abduđajim (1996). *An-Nafahāt al-ilābihijab fī šarḥ matn*

aš-Šātibijab. Kairo: Dār al-manār. Aš-Šātibī (2007). *Ḥirz al-amāni wa wağḥ at-tahāni*. Damask: Dar al-ğawṭān li ad-dirāsāt al-kur'ānijjah. Abū Šamah al-Maqdisī (2012). *Ibrāz*

al-ma'āni min ḥirz al-amāni, sv. I. Kairo: Dār Ibn al-Ġawzī. Ġamaluddīn al-Ĥudajrī as-Sujūṭī (2012). *Šarḥ as-Sujūṭī*, sv. I. Kairo: Dār Ibn al-Ġawzī.

الموجز

الاستعاذة والبسمة في النظرية
والتطبيق في القراءات السبع المتواترة

علي رحمان

لا يقتصر بحث باب الاستعاذة وباب البسمة على علم القراءات. بل إن علم الحديث وعلم أصول الفقه يبحثان في هذه المسألة، كل في الجانب المتعلق بمجاله. وبناء على علم القراءات سنحاول عرض تنوع المقاربة النظرية والتطبيقية للاستعاذة والبسمة عند أئمة القراءات السبع الصحيحة، مستندين إلى كتاب الشاطبية (حز الأمانى ووجه التهاني في القراءات السبع) للإمام الشاطبي، وهو الكتاب الذي يوصي به وبيعض شروحه، كل علماء القراءات الذين أتوا بعد تأليفه، لدراسة علم القراءات.

الكلمات الرئيسية: الاستعاذة، البسمة، الوصل، السكتة، الوقف، الشاطبي، القراء، القراءات، الأوجه.

Summary

AL-ISTI'ĀDAH AND BESMALLAH IN A
THEORETICAL TEACHINGS AND IN PRACTICE
OF THE SEVEN MUTAWĀTIR QIRĀ'ATS

Alija Rahman

Bāb al-isti'ādah (بابُ الاستِعاذة) and Bāb al-bessmallah (بابُ البَسْمَلَة) are the chapters that make a subject of discussions in fields other than qira'at studies as well. This issue is treated by the science of Hadith and that of uşūlu-l-fiqh, each from within its own perspective. Regarding the science of qira'at, we here attempted to present the variety of theoretical and practical approaches to isti'ādah and bismalla within seven mutawātir qira'ats. The work was based on Shātibīya of imam Ash-Shātibī, a study of qira'at that was highly recommended by all the authorities in this field who lived after it was written and on some commentaries of this work as well.

Key words: Ist'ādah, bismallah, waşl, saktah, waqf, Ash-Shātibī, qāris, qira'ats, wajh